

O Haffnerjevih spominih 1914-1933

Obdobje nemške zgodovine v letih 1914-1933 je brez dvoma ena od osrednjih epizod moderne evropske in sploh svetovne zgodovine. V prvi svetovni vojni je bila Nemčija glavni protagonist. Kar pomembno vlogo je imela pri oktobrski revoluciji, ne le zaradi "zaplombirane-ga vagona", temveč tudi zaradi upanja bolj-ševikov, da se bo šele s prevratom v Nemčiji zares začela svetovna revolucija. In v letih 1918-1923 je dogajanje v Nemčiji pogosto dajalo osnovo za take upe. Eden osrednjih dogodkov 20. stoletja je prav tako Hitlerjev prevzem oblasti v začetku leta 1933¹, kar je na nek način rezultat omenjenega obdobja. Knjiga Sebastiana Haffnerja (1907-1999), *Zgodba nekega Nemca*, s podnaslovom *Spomini 1914-1933*, je vredna vse pozornosti, še posebej zato, ker zelo posrečeno prepleta osebne spomine s tem tako pomembnim dogajanjem v Nemčiji.

Gre za knjigo, ki je v zadnjih dveh letih ena najbolj branih v Nemčiji. Prvič je izšla šele predlani, a za tisk je bila pripravljena že v začetku leta 1939. Napisal jo je 31-letni nemški emigrant v Angliji, ko je bilo angleško in francosko popuščanje (*appeasement*) Hitlerju na vrhuncu. Tako je avtor knjige, ki tedaj iz meni neznanih razlogov ni izšla, razumel njeno poslanstvo v posvaritvi Angležev (in Francozov) pred Hitlerjem. Kakršna nevarnost je

Sebastian Haffner, fotografija, ok. 1930.

bil Hitler za nemško demokracijo in sploh za nemški narod, takšno nevarnost naj bi Hitler predstavljal tudi za mir v Evropi. Druga težnja avtorja je, da bi skozi diahronični vidik poskusil dojeti to, kar se je v Nemčiji zgodilo 30. januarja 1933 in potem; to je tudi rdeča nit njego-

vih strogo zgodovinopisnih del, med katerimi sta dve v ljubljanski Delavski knjižnici².

V nadaljevanju preletimo prvo polovico knjige.

Ob velikem navdušenju ljudi v prvih dneh avgusta 1914 (in to ne le v Nemčiji) je bil sedemletni Sebastian eden redkih, ki ga je izbruh vojne prizadel; zaradi tega je namreč moral s svojimi starši prekiniti poletne počitnice in se vrniti domov v Berlin. A medtem, ko so v naslednjih mesecih in letih odrasli z grozo spoznavali apokaliptičnost velike vojne, se je Sebastian nad njo navdušil. V prvi vojni pač še ni bilo strahovitega letalskega bombardiranja in otroku v mirnem zaledju se je vse skupaj zdelo kot vznemirljiva igra. Ob časopisnem poveličevanju nemških uspehov je bil Sebastian tako omamljen, celo srečen, da sploh ni čutil pomanjkanja hrane, ki je doseglo višek leta 1917. "Dejansko sem bil [...] ljubitelj vojne, tako kot je nekdo ljubitelj nogometa [...] Število ujetnikov, pridobitve ozemlja, osvojitve trdnjav in potopljenih ladje – vse to je imelo podobno vlogo

kot zadetki pri nogometu ali točke pri boku.” Na ta način naj bi po Haffnerju večina otrok doživljala vojno in v tem tudi vidi korenine vzpona nacizma. V resnici bo nacizem zmagal na volitvah, ko bo Sebastianova generacija dobila volilno pravico.

Ko se je po boljševiškem prevratu v Rusiji in po miru v Brest-Litovsku, ki je bil nad vse ugoden za Nemčijo, (Sebastianu) zdelo, da mora Nemčijo za dokončno zmago le še malo napeti moči, je prišlo do revolucije, do odstopa cesarja in razglasitve republike, ter do kapitulacije nemške vojske! Šele zdaj, ko je napočil čas miru, je mladi Berlinčan ob (proti) revolucionarnem kaosu doživel in slišal streljanje. Bil je nasprotnik revolucije, ki naj bi bila kriva nemškega poraza. Sploh ga zapleteno dogajanje po koncu vojne ni navduševalo. Čeprav se je vse dogajalo pred njim ali v sosednji ulici, kaotične dogodke – povsem drugače kot predtem vojno v daljni Franciji in Rusiji – ni mogel osmisлити.”krize, stavke, streljanje, puči, demonstracije ... “ (Kasneje bo nemško revolucijo 1918/1919 na zelo jasn način predstavil in osmisлил v delu *Nemška revolucija 1918/1919*, kjer je tudi lepo pokazal, da levo sredinska vlada in revolucija nista bili krivi vojaškega poraza, v kar je bil kot otrok prepričan in v kar so bili prepričani nemški desničarji, vključno s Hitlerjem.)

Nevarna politična nestabilnost se je v Nemčiji nadaljevala do leta 1923. Tu so bili pogosti poskusi prevratov tako s skrajno leve kot tudi s skrajno desne strani. 1923 je prišlo še do francoske zasedbe Porurja, najpomembnejšega gospodarskega območja Nemčije, kar je bistveno prispevalo k veliki hiperinflaciji, ki je bila še hujša kot naša konec osemdesetih let. Po vzpostavitvi trdne marke proti koncu leta 1923 – v tem času je propadel tudi Hitlerjev puč – se je v Nemčiji začelo obdobje gospodarske in politične stabilnosti, ki je trajalo do začetka gospodarske krize leta

1929. Teh pet ali šest let Haffner označi kot edino obdobje miru za njegovo generacijo. Medtem ko se je večina odraslih nekako umaknila v zasebno življenje in poskušala pokazati na zadnjih deset let, njegovi generaciji ta umik iz javne sfere, kjer ni bilo več “snovi za velike emocije, za ljubezen in sovraštvo, poveljevanje in žalovanje”, ni ustrezal. Preveč se je navadila na vznemirljivost časopisnih novic, ki so zdaj postale dolgočasne. Haffnerjevi vrstniki so se počutili osiromašene, niso vedeli, kaj bi s tem mirom (v letih 1923-1929), oziroma kaj bi sami s seboj. Čakali so na priložnost, da “ta čas miru likvidirajo in začnejo z novo kolektivno avanturo”. Do tedaj jim je kot nadomestek lahko služilo navduševanje nad uspehi nemških športnikov. Tudi mladi Haffner je zapadel v to “množično blodnjo”. Poročila z velikih tekmovanj so mu bila kot nekoč poročila z bojišč. Da je nemški sprinter pretekel sto metrov v 10,6 sekunde, mu je pomenilo toliko kot nekoč zajetje 20.000 ruskih vojakov. S sovrstniki se je pogovarjal le o športu. “Bilo je skoraj tako lepo kot med vojno.” Kakor so se med vojno z mislimi na nemške generale igrali vojaške bitke, tako so zdaj z mislimi na nemške športnike trenirali in tekmovali med seboj. A po višku na olimpiadi v Amsterdamu leta 1928, ko so bili Nemci drugi najuspešnejši, je prišlo do streznitve. Športna poročila niso bila več na prvih straneh časopisov in število gledalcev na štabionih je upadlo. Toda hkrati s tem koncem športne mrzlice so se začele oživljati stranke in organizacije, ki “so politiko vodile kot šport” in ki so bile od leta 1923 bolj pasivne.

Situacijo v Nemčiji po velikem Hitlerjevem uspehu na volitvah leta 1930 (18% glasov) primerja Haffner z razmerami v Evropi v začetku leta 1939, ko je pisal te spomine: “Ohromljeno čakanje neizbežnega, katekremu se upa še v zadnjem trenutku uiti. Kar je danes v Evropi prihajajoča vojna, je bil tedaj

v Nemčiji bližajoči se Hitlerjev prevzem oblasti [...] Brezupno držanje pravil igre, ki jih nasprotnik vsak dan krši. Že tedaj so bili misleci *appeasementa* [...]. Hitlerja naj bi napravili nenevarnega, ko bi ga vpletli v odgovornost vladanja.”

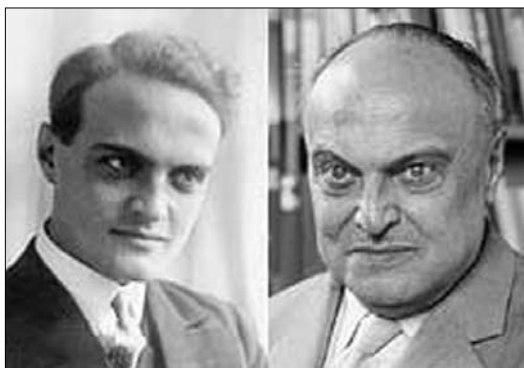
Čeprav je bil bolj desničar, saj je preziral tako komuniste kot socialdemokrate, je Haffner vseskozi ostajal oster Hitlerjev nasprotnik. Najbrž je na to vplivalo tudi njegovo družjenje s tujci v svetovljanskem Berlinu. Zanimivo je, da se glede svojega protinacizma ne sklicuje na neko racionalnost, temveč na občutek. “Že takrat sem imel navado, da sem svoja prepričanja izoblikoval s pomočjo svojega nosu.” Tako je tudi sicer povsem demokratično imenovanje Hitlerja za kanclerja 30. januarja 1933 doživel zelo čustveno: kot “ogrožajoče in odvrtno približevanje morilske zveri – kot umazano in krempljasto tenco na svojem obrazu.” Toda ali niso podobno občutili mnogi, ki so se kasneje zaradi propagande in lastne kariere spreobrnili v privržence “rešitelja” Nemčije? Ali ni bil za tako spreobrnitev ranljiv tudi mladi Haffner, ki je bil desničar, čeprav zmerni, in ki je ravno tedaj začel kariero pravnika? Da ga ne bi odnesel val navdušenja nad “prenovitvijo Nemčije”, si je moral v tednih po 30. januarju 1933 ustvariti glob-

ljo utemeljitev svojega nasprotovanja Hitlerju. Ta utemeljitev je bila spet lahko le čustvena in čeprav je bil povod zanj le slučajen, je šlo vendarle za njegov osebno odločitev, ki ga je dokončno napravila za zagrizenega nasprotnika nacizma.

25. februarja, ko se je ob Hitlerjevem kanclerstvu že pripravljala nacistična totalitarna vladavina z antisemitskimi ukrepi, je šel na pustni ples. Na tem vsakoletnem plesu v maskah so imeli navado žrebanja parov. Med tako slučajno izbranimi moškim in žensko je velikokrat prišlo do kratkotrajne ljubezenske avanture, včasih pa celo do “začetka neke zgodbe”. Haffnerjeva knjiga *Zgodba nekega Nemca* ne bi bila to, kar je, če mu “tombola” na omenjenem pustnem plesu ne bi dodelila za družico Judinjo!

Ko se je v naslednjih dnevih in tednih, to je po požigu nemškega parlamenta 27. februarja, začela z bliskovito naglico uveljavljati nacistična totalitarna vladavina, je Haffner, morda delno tudi iz kljubovanja Hitlerju, vztrajal v svoji zvezi s “tombolskim dobitkom”.

Prišel sem nekako do sredine. Več kot polovica knjige je posvečena mesecem po 30. 1. 1933. Iz tega drugega dela knjige objavljam odlomek o druženju mladih pravnikov, ki so imeli povsem različna politična prepričanja.

Sebastian Haffner, fotografiji, ok. 1930 in ok. 1960.

Omenim naj še, da je Haffner emigriral šele leta 1938 in da se je predtem razšel s svojo judovsko prijateljico, ki se je kot cionistka želela naseliti v Palestini. Vsekakor je ves čas ostal nasprotnik nacistov.

Pravzaprav si boljše knjige o zapletenem dogajanju v Nemčiji tega obdobja ne bi mogli želeli, tudi zato, ker izhaja iz posameznika, vpetega v občo zgodovino. Lahko bi rekli, da je bil Haffner kot otrok in mladostnik izgubljen v zgodovinskem dogajanju, dokler se ni z (samo)lastno odločitvijo našel. Med drugim nam avtor te avtobiografije pokaže, da za odprtost do resnice svojega časa nikakor ne zadostuje racionalnost, ki vselej temelji na skritih predpostavkah, temveč sta predtem potrebna vsaj še pogum in brezkompromisna zavzetost za dobro, kakorkoli gre lahko pri slednjem za čustveno prizadetost. Prav v prevedenem odlomku, ko govori Holz, pride do izraza kratek domet racionalnega argumentiranja, ki je v svoji samoumevnosti zažuglo klic moralnega imperativa, ki je najprej klic k izvorni razprtosti sveta. Odgovornost posameznika namreč ni le v tem, kako bo reagiral na neko "dano" situacijo (recimo na "židovsko nevarnost"), temveč še prej v tem, kako je sploh prišel do te "dane" situacije, ki je prav kot "realnost na sebi" zgolj njegova interpretacija; posameznik je torej odgovoren tudi do tega, iz katerih njemu največkrat prikritih predpostavk je pri razume-

vanju situacije izhajal. Nekaj kar ima posameznik za povsem objektivno dano, je vselej že posredovano in pogojeno s temi subjektivnimi in pogosto nezavednimi predpostavkami. Pri izbiranju(?) le-teh gre torej za odgovornost in krivdo, ki se ju na zavestni ravni ne da povsem zajeti. Kolikor se tu zavestno naprežanje izkaže za nezadostno, se zdi, da odgovornost v svoji izvornosti prehaja v svoje nasprotje, v milost, katere bi lahko bil, če ne pretiravamo, deležen Haffner.

In ali smo se mi, zdaj v letu 2002, uspeli vsaj malo razpreti resnici svojega časa? Ali pa v samoumevnosti in ob pritirjevanju drugih zgolj ponavljamo oguljene fraze, pri čemer se v tej (nesamo) lastni zaprtosti pred svetom sami sebi zdimo sila pametni? Morda je še pomembnejše, da pri pogosto jalovem, včasih celo napačnem zavzemanju za obče dobro, ne pozabimo na dejanskega bližnjega. To je po mojem mnenju ena od osrednjih idej prevedenega odlomka, pri čemer gre pri Brockovem in tudi Holzevem odnosu do judovskega prijatelja(?) Hirscha v prvi vrsti za kršenje osnovnih načel meščanske olike.

1. Druga svetovna vojna je bila v veliki meri Hitlerjevo osebno delo, s katerim je ta zločinec med drugim pripomogel k vzpostavitvi ameriške prevlade v svetu in za 45 let sovjetske.
2. To sta knjigi *Od Bismarcka do Hitlerja* in *Nemška revolucija 1918/1919*.